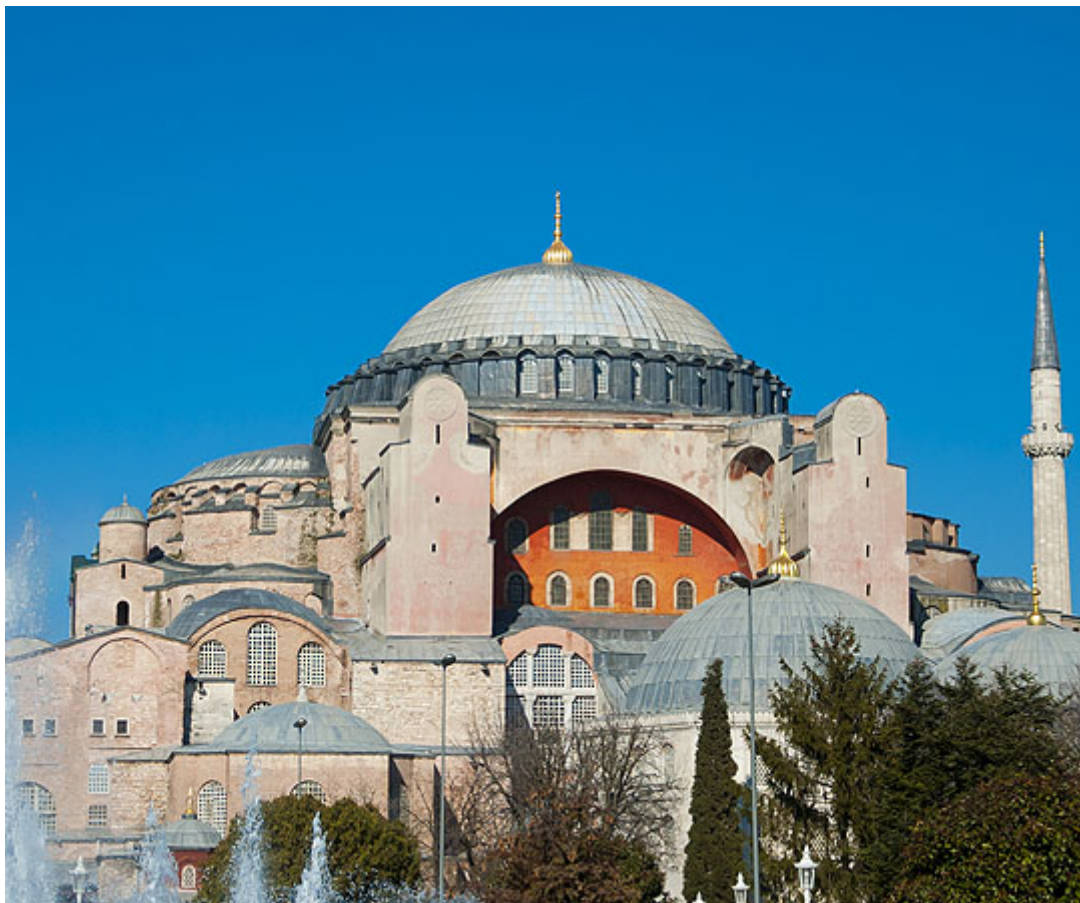

26 Ιουνίου 2015

Βυζαντινός ανθρωπισμός: βάση του θρησκευτικού ανθρωπισμού

/ [Πεμπουσία](#)· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

Ως βασικοί άξονες που διέπουν αυτήν την ιδιάζουσα ανθρωπιστική
κοσμοαντίληψη, του θρησκευτικού ανθρωπισμού, μπορούν να θεωρηθούν

οι εξής:

α) τα ζητήματα της γνώσης, η οποία έχει θρησκευτικό και ενίοτε αρχαιογνωστικό προσανατολισμό, και μόνον αργότερα, κατά τον 18ο αιώνα, κινήθηκε εντός των ενδιαφερόντων που έθετε η ενασχόληση με τις επιστήμες· β) η εθνική συνείδηση, που ενισχύεται ολοένα και περισσότερο ανάλογα με την παρεχόμενη παιδεία και γνώση· γ) η γλώσσα, που λειτούργησε ενοποιητικά προκειμένου να διασωθεί η εθνική ταυτότητα του υπόδουλου λαού· δ) η θρησκευτικότητα, που συνέχιζε την παράδοση των βυζαντινών θεολόγων Πατέρων, πράγμα αναγκαίο μπροστά στις απόπειρες επέμβασης στην κυρίαρχη θρησκευτική πίστη των ανθρώπων, τόσο από πλευράς των Τούρκων κατακτητών όσο και από πλευράς των Δυτικών μισσιοναρίων· ε) η κοινοτική αντίληψη ως στοιχείο εθνικής και κοινωνικής ζωής.

α . Είναι γεγονός ότι η επαφή των λογίων της περιόδου αυτής με το αρχαίο ελληνικό πνεύμα διέρχεται μέσω του βυζαντινού ανθρωπισμού, τον οποίο ενστρερνίζεται και προάγει. Μάλιστα ο βυζαντινός ανθρωπισμός αποτελεί το έδαφος πάνω στο οποίο οικοδομείται ο θρησκευτικός ανθρωπισμός[1]. Καθοριστική, κατά ταύτα, παράμετρος που αφορά το θρησκευτικό περιεχόμενο του εν λόγω ανθρωπισμού, είναι το γεγονός ότι παρακολουθεί δημιουργικά και όχι απλώς σέβεται την διαμορφωθείσα παράδοση. Έτσι ο θρησκευτικός ανθρωπιστής του τουρκοκρατούμενου Ελληνισμού διαφοροποιείται σαφώς από τον αναγεννησιακό και νεωτερικό ουμανιστή, ο οποίος απορρίπτει την αυθεντία, σέβεται όμως την παράδοση[1]. Είναι ευνόητο ότι ένας ανθρωπιστής με θρησκευτικό προσανατολισμό στην σκέψη του, δεν θα απορρίψει ούτε την αυθεντία ούτε την παράδοση, εφ' όσον συνεχίζει τον διαμορφωθέντα βυζαντινό ανθρωπισμό και την φιλοσοφική κοσμοαντίληψη των Πατέρων του Βυζαντίου. Ενδιαφέρουσες σχετικώς είναι οι παρατηρήσεις του Βικεντίου Δαμοδού (1700-1752): «Ου δει σε λέγειν όσα μη γέγραπται σαφώς η ου συνάγεται αναγκαίως εκ των γεγραμμένων και ου παρεδόθη τη Εκκλησία...»· και αλλού «Αλλ' ημείς οι ορθόδοξοι, ακολουθούντες τας παραδόσεις των αγίων πατέρων και τους διορισμούς των ιερών συνόδων...»[1], καθώς και του Γεωργίου Κονταρή (17ος αι.): «θέλετε εγνωρίσει από τι ευγενικόν και περίφημον γένος κατάγεσθε και όντως μετά ταύτα θέλετε γνωρίσει και τον εαυτόν σας, ίνα μη εργάζεσθε έργα του περιφήμου γένους ημών ανάξια... Λοιπόν επειδή είμεσθα απόγονοι τοιούτων μεγάλων και σοφών ανδρών, πρέπον είναι να τους μιμούμεσθε εις όλα τα καλά ήθη και να μην κάμνομε ουδαμώς πράγματα εκείνων ανάξια»[1].

Δεδομένου του σεβασμού στην παράδοση αλλά και την αυθεντία, δεν μπορεί να θεμελιωθεί η τοποθέτηση ότι «η συστηματική ανώτερη εκπαίδευση (ενν. των χρόνων της τουρκοκρατίας) υπήρξε ανθρωπιστική επειδή χειραγωγούσε τους

σπουδαστές σε μία μέθοδο στοχασμού που τα κριτήριά του ήταν μάλλον προϊόν της ανθρώπινης προσπάθειας για έρευνα παρά κάτι προερχόμενο από την αυθεντία ή καθιερωμένο από την αποκάλυψη»[1].

Επίσης η γνώση[1] προάγεται βαθμιαία μέσα από την παιδεία, που παρέχεται υποτυπωδώς στην αρχή, αλλά καταλήγει, τηρουμένων των αναλογιών, σε ένα είδος αναγέννησης και πνευματικής αφύπνισης. Στο πλαίσιο αυτό ο Μελέτιος Αθηνών ισχυρίζεται ότι: «Αλλ' η σπουδή τούτων των δύο αναγκαιοτάτων μαθημάτων (= Ιστορίας και Γεωγραφίας) είναι αμελημένη παντάπασι μεταξύ εις τους νέους του Γένους μας, και το σφάλμα είναι της αμεθοδίας μας... Μη υποφέρετε πλέον να είμεθα υπό τον ζόφον της αμαθείας και υπό την παρά των άλλων εθνών καταφρόνησιν ημείς οι απόγονοι των Πατέρων εκείνων των Επιστημών και Μαθήσεων»[1]. Αυτή η γνώση έχει ως εφελτήριο το θρησκευτικό περιεχόμενο αλλά στην συνέχεια αφορά περισσότερα πεδία ενδιαφερόντων και διευρύνει περαιτέρω τους γνωστικούς ορίζοντες των ανθρώπων.

Παρατήρηση: Το παρόν άρθρο αποτελεί το δεύτερο τμήμα της εργασίας “Χαρακτηριστικά του θρησκευτικού ανθρωπισμού στον τουρκοκρατούμενο ελλαδικό χώρο (16ος - μέσα 18ου αι.)” της Δρ. Φιλολογίας Έλενας Χατζόγλου - Μπαλτά. Πρώτη δημοσίευση στο περιοδικό: «Νέος Ερμής ο Λόγιος», έτος 5ο, τεύχος 11ο, χειμώνας 2015, σσ. 213-224